

*Љубиша М. Деспотовић*

*Институт за политичке студије, Београд*

## **СИНТЕТИЧКЕ НАЦИЈЕ КАО МОДЕЛ ЗАКАСНЕЛЕ ИДЕНТИТЕТСКЕ КОНСОЛИДАЦИЈЕ НАЦИЈА НА ПРОСТОРУ БИВШЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ**

### **Сажетак**

Модел стварања синтетичких нација на државно - правном простору бивше Југославије, доживеће своју интензификацију у првим данима слома СФРЈ, признавањем државне независности бившим југословенским републикама. Посебно ћемо настојати да у раду конципирамо експликативни модел синтетичких нација, који код нас није довољно теоријски уобличен. Такође ћемо настојати да на примеру настанка хрватског националног идентитета објаснимо како дијахронијску тако и синхронијску димензију и факторе његовог стварања.

Кључне речи: синтетичке нације, конфесионална доминација, Ватикан, геополитика, инжењеринг идентитета, Југославија.

Феноменологија настанка синтетичких нација богата је примерима идентитетског инжењеринга, у којима се дизајнирање нових и редизајн постојећих етничких и конфесионалних идентитета стављао у функцију директног остваривања интереса геополитичких опонената српског народа и државе. У тим процесима, модел стварања синтетичких нација биће коришћен као сигуран и трајан начин да се из српског националног, језичког, и територијалног корпуса издвоје велики делови и од њих створи поуздан појас нација-држава које све јаче и малигније стежу обруч око виталних интереса српске нације, крунећи и слабећи њене капацитете за властиту одбрану и опстанак. Ти процеси су актуелни и данас иако њихова најдаља историјска и геополитичка инспирација сеже

неколико векова у назад. Ипак, разбијање Социјалистичке Федеративне Републике Југославије био је почетак последње фазе у конституисању *синтетичких нација* на овом простору. „Садашњост прошлости, свеprisутност историје у јавној као и у нејавној сфери представља централни моменат трансформације друштвене кризе социјалистичке Југославије из 80-тих година у етнички легитимисан насилни распад друштва у 90-тим годинама.” (Б. Вебер, 2005, 113.)

Крвави грађански рат који је у себи нужно носио и религијско-конфесионалну димензију значиће сурови епилог једног *геополитичког пројекта* који у себи садржи идеју стварања синтетичких нација, чија ће идентитетска основа бити *српски језик* прекомпонован и преименован у *неке друге лингвистичке називе (хрватски, бошњачки, црногорски)*, а *везивно ткиво нових нација у великој мери чиниће верско-конфесионална компонента, организована и замаскирана у новим државно - територијалним творевинама насталим на развалинама бивше Југословенске државе*. Српски народ и Србија овим процесима већ два века у назад присиљени су на сталну геополитичку регресију и узмицање. Њени најмалигнији резултати су демографска депопулација, детериторизација, десуверенизација, и растакање националног идентитета, уз повремене периоде потпуног губитка националне државе. Стално присутна верска и језичка конверзија додатно разара и смањује српски национални корпус, па се он данас налази на ивици потпуног слома. Вишедеценијска репаганизација националног идентитета Срба, најинтензивнија у време идеолошког монопола бољшевичког режима Јосипа Броза, имала је такође изразито деструктивне последице. Укупно узевши они кристално јасно показују на потпуну националну и државну запуштеност Срба, оптужујући српске псеудо-елите за отворено саучесништво у процесима девастације властитог народа и државе.

## МОДЕЛИ НАСТАНКА МОДЕРНИХ НАЦИОНАЛНИХ ИДЕНТИТЕТА

Савремена политичка социологија познаје најмање два модела стварања модерних националних држава, од којих су *органицистички и политички(грађански)* представљали неку врсту сада већ класичних модела деветнаестовековног настанка модерних националних држава па као последица тога и њима одговарајућих националних идентитета. „На примеру француског и немачког мо-

дела, то ће се моћи објаснити на врло пластичан начин. *Француска идеја националитета* која је настала у процесу радикалног раста-кања тзв. старог режима, фокусира се на институционални и територијални оквир државе, са снажним нагласком на *политичком јединству грађанства у нарастању*, које свој национални оквир поставља у контекст заједничког политичког представништва, закона и истих политичких установа. (...) *Немачки концепт*, партикуларистички по свом карактеру (супротан грађанском принципу универзализације) и *органицистички* по суштини, подразумевао је расну, културну, језичку и народносну заједницу, као један вид етнокултурног јединства, заокружен територијалним и државним оквиром.” (Љ. Деспотовић, 2003, 41.) Први француски модел био је инклузиван по свом карактеру, заснован на концепту универзалног грађанства, и држављанства, док је други немачки, по свом карактеру био ексклузиван, и искључујући, базиран на органском јединству заједничког расног порекла, језика, традиције и његове територијалне одређености. „Пођимо од добро познате супротности између грађанског и етничког појма нација, при чему прво подразумева укључивање а друго искључивање. Држављани, или *Staatsbuerger* (нем. држављанин) у смислу *citoyen* (фран. грађанин), требало би да се сопственом вољом конституишу као политичко удружење слободних и равноправних особа. Ова својевољна нација држављана генерише демократску легитимацију, док наслеђена нација оних који су у њој рођени обезбеђује друштвену интеграцију претполитичке врсте” (Ј. Хабермас, 2002, 149.)

*Концепт - модел синтетичких нација* нешто је специфичнији и временски се ситуира пре свега у двадесети век, и то углавном на просторима средњеевропских а нарочито балканских народа и држава. За разлику од наведена два модела који су као своју претходницу имали и снажан процес *протонационалне самоидентификације* и моделирања, код модела *синтетичких нација*, главни национални конституенси били су смештени у религијско - конфесионалну и лингвистичку сферу, као и стране, спољнополитичке факторе - катализаторе. Формирање нових синтетичких националних идентитета комбинација је аутономних тежњи национално још увек недовољно издиференцираних етничитета са ових простора, и политичких пројеката великих геополитичких фактора који су у своје експанзионистичке планове укључивали и стварање нових националних држава играјући на карту регионалних разлика, конфесионалне нетрпељивости и онога што је С. Фројд у психолошком смислу означавао као „нарцизам малих разлика”.

За разлику од *суверених нација* које су се стварале на природан начин током дужег временског периода и на етничким територијалним целинама на којима су вековима обитавале, као и на основама јасног језичког континуитета, етничког идентитета, заједничке културе, националне свести, и националне државе као израза њене пуне суверености, *синтетичке нације* су *стваране под пресудном улогом псеудонационалних елита окупљањем етнице, делова различитих народа, или различитих верских идентитета истог народа, на једном простору, стварајући и градећи синтетичку свест о припадању једној политичкој заједници, и њеној новоформираној државној јединици.* „Битна разлика између суверене и синтетичке нације је у томе што се ова последња може измислити и у кратком политичком поступку увести у живот, а суверена нација је стварана несвесним социјалним процесима који су трајали више векова.” (М. Екмечић, 2002, 52.) Таквих процеса је било на просторима Средње Европе, а нарочито на простору Балкана. Средње-европски контекст временом је еволуирао од своје првобитне пангерманске идеје на два подједнако занимљива концепта, један који је и даље задржао немачку *Mitteleuropску* оптику и други концепт Средње Европе народа који се налазе источније а чији је геополитички код доминантно Мађарски обојен. Савремени токови *европске регионализације* такође су на трагу стварања синтетичких нација, форсирајући формирање малих државица, на бази *регионалних идентитета*, особито у земљама захваћеним транзицијом. „Несразмерно радикалније него што Вашингтон мисли, немачки програм циља на тотално укидање граница између европских држава које се комадају у сецесионистичким ратовима, уситњују и које треба покорити у стању слабости.” (В. Ф. Голдендах, Х-Р Минов, 2003, 10.) „Несумњиво ова два интеграцијска плана чине прву етапу средњоевропске замисли у модерној историји, која је насупрот тренутном геополитичком пољу сила изграђивања нације...” (И. Паска, 2000, 62) Овакав тренд у пољу реалполитике прети да створи ефекат тзв. геополитике хаоса, који је пре свега усмерен на територијалну деструкцију модерних националних држава, који би уколико се отме контроли центрима моћи атлантистичког Запада могао да произведе истински хаос у међународним односима и реалну ратну кризу. „Кад би свака обухватајућа етничка или културна заједница имала право на државност, тако да се политичке и културне границе подударе, морали бисмо да се суочимо са како емпиријски тако и функционалним проблемима. Постоји прво чињеница да већини успостављених политичких заједница мањка етничка и културна хомогеност коју претпоставља принцип националности. Када би смо на те земље ипак применили тај принцип

хетероген састав њиховог становништва суочио би нас са неизбежном последицом стварања нових и нових мањина кад год у било ком правцу померимо границе". (Ј. Хабермас, 2002, 154.)

Трансцендирање граница постојећих држава, и регионално повезивање нема за циљ само економско укрупњавање и бољу циркулацију роба, људи и капитала, већ је праћено снажним процесима детериторијализације и десуверенизације постојећих националних држава, чинећи границе порозним и промењивим, док једног дана не буду замењене новим које треба да одсликају неке нове геополитичке творевине. На пример: „Пројекат ДКМТ (Дунав-Криш-Мориш-Тиса, напомена Љ. Д.) везује се у неким аспектима за слабљење националних суверенитета...укратко, истражују се трансверзалне наднационалне везе." (А. Труд. 2007.16.) Тако би АП Војводина на пример, требала да постепено прерасте у нову - стару предтрианонско политичко-државну структуру уз снажне процесе изградње војвођанске идентитетске подлоге. „У данашњим пројектима стварање уједињене Европе регија, а не Европе суверених нација, оствариће се на најбољи начин идеологија синтетизовања вештачких нација." (М. Екмечић. 2002, 53.) То је у ствари наставак старог пројекта стварања синтетичких нација у новом контексту. Истраживање бугарске историчарке Т. Т. Тодореве, о пресудној улози Аустро-Угарске монархије у стварању албанске нације на Балкану с краја деветнаестог и почетка двадесетог века, још један су од нових али и суштинских аргумената - доказа који најдиректније потврђују веродостојност концепта стварања синтетичких нација. (Т. Т. Тодорова; 2008)

Експеримент са стварањем синтетичких нација на простору бивше СФРЈ, прети да постане универзалан модел будућег територијалног прекомпоновања Европе и света. У том контексту сагледан *теоријски модел синтетичких нација* у себи сажима неколико важних момената - димензија:

- а) *темпорална димензија* - треба да укаже на двоструки временски карактер формирања синтетичких нација, један који тај процес ситуира у двадесети век (закаснела фаза формирања нација) а други на краткотрајан временски интервал у коме су те нације створене. С обзиром на чињеницу да се радило о недовољно издиференцираним етничким конгломератима, који хиљаду и више година у назад нису имали никакав облик властите државности (Хрвати, Бошњаци, Македонци, Словенци...) осим ако се не ради о вазалном односу у оквирима вишевековне окупације тих територија, често сумњиво означаваани кон-

цептом политичког народа. Реч је о убрзаном (акцелираном) процесу стварања нових националних идентитета, чија је најтемељнија фаза била у Титовој Југославији, а завршни чин њиховог конституисања као независних националних држава десио се у трагичним и крвавим процесима разбијања бивше СФРЈ.

- б) *спољно-политичка димензија* - указује на снажан уплив спољнополитичког фактора у формирању синтетичких нација, које не само да планирају него и максимално убрзавају овај процес. Без одлучујућег утицаја и подршке који је дошао са стране великих сила и њихове директне интервенције на страни сецесионистичких република, оне још задуго неби биле у стању да заокруже своје државно правно, и национално конституисање. Пресудна подршка дошла је са стране САД, Немачке и Велике Британије, а у регионалном смислу деловале су Турска, Аустрија, Италија, Мађарска и др.
- в) *просторно-географска димензија* - указује на чињеницу да су се процеси стварања синтетичких нација одигравали на простору Балкана и Средње Европе. Прецизније територијално одређено они су пре свега били доминантни на простору бивше СФРЈ, док је шири простор Балкана и Средње Европе био први концентрични круг који је како у дијахронијском тако и у синхронијском делу ових процеса остваривао значајне регионалне утицаје.
- г) *геополитичка димензија* - даје укупну контекстуалну структуру процеса формирања синтетичких нација, указујући на шири цивилизацијско-културолошки сукоб који се налазио у затамњеној позадини ових процеса. Он је имао и своју више деценијску предигру, али је своје најмалигније утицаје остварио у периоду постблоковске политике - унилатерализма и агресивног запоседања упражњеног простора, насталог повлачењем Совјетског Савеза са простора Балкана и Средње Европе. Новонастала натовска доминација пожурила је да слично моделу нацистичког распарчавања Краљевине Југославије, што брже и што боље наплати своју превласт. У форми закључака Бадентерове комисије, легализована је територијална пљачка српског националног корпуса који је готово пет деценија пре тога извршила Брзова бољшевичка самовоља.

- д) *религијско-конфесионална димензија* - указује на доминантно религиозно-конфесионалну компоненту идентитетске структуре синтетичких нација као један од најважнијих сегмената њеног формирања. Она се може пре свега ситуирати у наглашену прозелитистичку политику Ватикана на страни Хрвата, као и делатност исламског фактора у подупирању и снажењу бошњачке сепарације. Та врста подршке била је неозаобилазан фактор укупних напора осталих ментора новонасталих националних држава, да заокруже своје идентитетске апетите, базиране пре свега на демографском и територијалном слому српске нације. Присутна је вековна тенденција да се балкански народи асимилију са својим религијама-конфесијама, и да успоставе потпуно идентитетско поклапање између верског и националног садржаја. Многи од њих то су у својој новијој историји успели у великој мери и да остваре.
- ђ) *етатолошка димензија* - наглашава државно - национални карактер нових идентитета синтетичких нација, а посебно изражену улогу новоформираних држава у пропагирању и консолидацији нових национално-идентитетски садржаја. Реч је заправо о снажном идентитетском инжењерингу који *држава* врши преко медија, образовања, културе, спорта, војске, полиције, државних симбола, политичке социјализације и сл. Без снажне и агресивне делатности новоформираних држава, процеси узбрзане консолидације нови синтетичких идентитета не би могли остварити такав учинак и снажну националну хомогенизацију, која се често граничила са патолошким формама шовинистичке хистерије и обавезне антисрпске пропаганде. Држава је преко свих расположивих средстава водила целу активност на овом пољу и без њених институционалних капацитета, овај процес би текао знатно спорије, и са блажим интензитетом. Миленијумски изостанак властите националне државе имао се сада надокнадити грозничавим и пренаглашеним учинком нове државе. На делу је у ствари својеврсна *етнократија* снажно подржана институционалним капацитетима државе.
- е) *идентитетско-консолидациона димензија* - показује потребу интензивне идентитетске консолидације и политичког редизајна новоформираног синтетичког иден-

титета. Он се превасходно гради на протонационалној традицији, и бројним примерима историјских фалсификата, који су нужни не били се дубински укоренило трајање етнице и максимално развукао напету историјски континуитет. Све то би требало да обезбеди симулацију и попуно недостајуће државно-националне историје, а за тај “свети” посао ангажовани су сви расположиви интелектуални и научни капацитети. Реч је у ствари о озбиљном накнадном раду на стварању националног памћења. То памћење постаје званична верзија редизајниране националне историје, која се има учити у школама и универзитетима, и који постаје обавезујући стандард у јавној комуникацији, како унутар те заједнице тако и према споља. За његову убрзану дифузију и усвајање посебно су били задужени медији и интелектуална елита.

- ж) *језичко-лингвистичка димензија* - указује на потребу преименовања језика, његову нову стандардизацију и лексичко „обогаћење”. У питању је класична крађа српског језика, јер европска лингвистичка традиција не познаје други језик на овим подручјима осим српског, о чему сведоче бројне језичке студије са краја осамнаестог и почетка деветнаестог века. Српски језик се буквално краде и отима преко илирског покрета, преименује у хрватски уз једну међу-фазу у којој се назива хрватско-српски, и на крају се врши његова нова и насилна стандардизација прилагођена потребама новог идентитета. Посебно је занимљив процес његовог лексичког „обогаћења” новим кованицама или старим туђицама регионалног и окупационог порекла, које се преузимају као властито језичко наслеђе. Слични процеси биће поновљени и у примерима бошњачког и црногорског редизајна српског језика, само што је та фаза трајала много краће од хрватског примера.
- и) *цивилно-грађанска димензија* - истиче улогу употребе цивилног друштва римокатоличке провинијенције и других облика цивилног организовања и деловања у циљу религијско-конфесионалне и националне хомогенизације. Финансиране како са стране страних налогодаваца тако и једним делом од самих новоформираних држава, тзв. цивилни сектор такође преузима важну функцију националне консолидације. Он веома успешно симулира



грађански активизам, који је наравно у потпуном сагласју са националним циљевима и задацима.

- ј) *регионално-етничка димензија* - наглашава важност регионалних идентитетских особености и етничко-конфесионалних специфичности као базе за формирање нових синтетичких нација. Мале регионалне специфичности се пренаглашавају, посебно маркирају и служе као наводни доказ етничко- националне посебности и особености новоформираних синтетичких идентитета. У питању је најмање двовековна политика сепарације и разарања српског националног корпуса да би се на маргинама његових регионалних специфичности, градио капитал будућих националних подела. Последњи у низу таквих сценарија је и покушај изграђивања црногорске нације, и све агресивнији инжењеринг тзв. војвођанског идентитета.

Понуђени експликативни модел синтетичких нација, је наш први теоријски покушај да се овај значајан идентитетски и геополитички феномен сагледа у својој сложености и значају. Не постоји претензија аутора да је то довршен модел који није могуће мењати и дорађивати. Утолико више, што по скромном сазнању у нашој друштвеној науци до сада није било озбиљнијих покушаја да се овај феноменолошки склоп теоријски уобличи и учини методолошки плаузибилним.

## СИНТЕТИЧКЕ НАЦИЈЕ, ВАТИКАН И ХРВАТСКА

*Концепт синтетичких нација* у једној од својих првих верзија, настао је као колатерални пројекат једног другог плана националног преуређења балканско-словенских простора, када се 1844. године у Француској појавио спис „*Наде Италије*”, италијанског историчара и римокатоличког геополитичара *Чезара Балбоа* који је у себи садржавао план великог уједињења Италије. Тада је у склопу плана као територијална надокнада за уступљене територије новој Италији (Ломбардија и Венеција), Аустроугарска требала да добије територијално проширење на Балкану. У том плану садржано је више геополитичких аспеката, а за наш рад је најважнији онај који *предвиђа стварање малих словенских државица под германском и римокатоличком доминацијом, које би требале истовремено да буду одвојене од могућег верског и политичког утицаја Русије*. Аутори плана сматрали су да су словенски народи на нижем

цивилизацијском ступњу, и да је стога оправдано ставити их под цивилизацијски, конфесионални али и државно политички надзор, спречавајући истовремено нежељени руско-православни продор на Балкан. Слични аргументи ће се потезати сваки пут у историји када је потребно ствари преломити на страну српских противника. *У томе ће као по правилу Римокатоличка црква бити њихов највећи и поуздан савезник.* Тако је било и приликом разбијања Краљевине Југославије, али и при драматичним догађајима средином 1943 године када се ломила савезничка подршка на ратишту Југославије, особито она која је требала да прикрије стравичне злочине НДХ и хрватској страни помогне да без већих потешкоћа пређе на страну победника.

Наведени пројекат снажно је подржан од стране Римокатоличке цркве и њеног политичког вођства у Ватикану. „Ватикан ни данас није одустао од свог циља да створи јединствен католички поредак у свету.” (С. Аврамов 1998, 119.) Он ће се на стрпљив начин надограђивати све до наших дана али је најтеже последице имао у другом светском рату и деведесетих година приликом грађанског рата у Југославији. Садржај овог пројекта чинило је и чини, више облика политичко конфесионалног деловања. *Од подстицања лингвистичке отимачине и преваре, перфидног деловања у оквиру концепта тзв. католичког цивилног друштва, прозелитизма, унијаћења, па и отворене подршке злочиначким акцијама хрватских усташа у другом светском рату и Туђмановом режиму почетком деведесетих.* Особито је занимљива она делатност Римокатоличке цркве која је била заоденута формом цивилног друштва. Под називом *Католичка акција*, организован је континуиран рад у сегментима стварања новог синтетичког идентитета. Умрежавају се готово сви социјални слојеви друштва у мрежу католичких организација и покрета, а све у циљу националне и верске хомогенизације као припреме за коначан обрачун. Ова делатност Римске цркве особито је била изражена у окриљу оних земаља које нису доживљаване као католичке. Таквом се сматрала и Краљевина Југославија. Црквена организација - *католичка акција* је у оквиру сваког римокатоличког народа представљала значајнији политички фактор него било која политичка странка у њему.

Политика стварања синтетичких нација практиковала се и у Босни и Херцеговини. Разнородан, верски и етнички издељен, без јасне и чврсте идентитетске основе, овај простор био је као створен за експерименте *in vivo* и стварање синтетичких националних идентитета. Политика хабзбуршке империјалне свести недвосмислено је наметала је потребу припајања ових простора царевини-

ни. То је најлакше било остварити стварањем нових синтетичких идентитета, не презајући притом од коришћења свих расположивих средстава: историјски фалсификати, насилна социјализација, површна едукација, наметнута конфесија, анексија територија, забране, хапшења и сл. „У овим општим напорима да окупиране земље нађу своје место у хабзбуршкој Средњој Европи налази се и политика стварања синтетичких нација. Национални покрети су од 1882 до 1902. били забрањени и цело друштво стављено у школу да научи босански етнички идентитет.” (М. Екмечић, 2002, 152.)

*У другом светском рату ове су се политике кондензовале у најцрњим сценаријима који су за последицу имали стравичне ратне злочине, и покоље становништва. Сукоби нових још недовољно укоревених синтетичких идентитета биће такође основа злочина почињених и деведесетих година у бившој СФРЈ. За последњи један век, муслиманско становништво у Босни и Херцеговини мењало је називе свог идентитета више од девет пута. „Одличан познавалац српског језика и писац књиге *Историја српског народа*, Бењамин Калај је напустио своје раније ставове о српском карактеру БиХ и развио тезу о постојању посебног бошњачког народа као носиоца континуитета босанске државности.” (М. Суботић, 2012, 80.)*

Истрајан у намери да прошири и учврсти свој конфесионални али и геополитички утицај Ватикан је учинио све да се на простору раскомадане Краљевине Југославије формира Независна држава Хрватска, као фашистичка творевина, која је требала да заокружи и учврсти како у државно-правном и политичком тако и у религијско - конфесионалном смислу доминацију римокатолицизма на просторима Западног Балкана. „Главни разлог за побуну (мисли се на Србе у Босни и Херцеговини, прим. Љ. Д.) 1941 је сте покушај католичке цркве да на реци Дрини учврсти границу своје цивилизације (...) Та хрватска политичко-религиозна борба поприма истински дивље аспекте, по томе што се усташе упуштају у освете и репресалије које се могу упоредити само са најопскурнијим временима средњег века. Нису силе осовине створиле хрватску државу 1941. него католичка црква преко њих.” (исто, 377-378.) „Када је 1941. проглашено стварање Независне Државе Хрватске, на њу је било утрошено више историјске енергије средњеевропског католичанства, него напора хрватског народа који је могао понудити за тако велики задатак само ограничене улоге. Та је држава стварана по стратешким начелима католичке идеологије у раздобљу између окупације 1878. и избијања рата 1914. Четири битна фактора су ангажована у изградњи те државе - католичка цр-

ква, немачки нацизам, италијански фашизам и хрватски католички покрет. Овај последњи је био једна врста европског фашизма, који је стрчао у општој типологији фашизма по томе што је почивао више на учењу католичке идеологије, него фашистичких теорија.” (М. Екмечић, 2002, 383.) Немачка а особито италијанска војна преписка и документација препуна је констатација које потврђују горе наведене оцене и ставове. *У тим војним документима јасно се препознаје суштина у којој је наглашена намера о стварању једне нове синтетичке нације и њој примерене државно-конфесионалне целине, која је имала за циљ верско и национално истребљење српског становништва.* „У целој италијанској преписци провејава убеђење да је створена једна католичка хрватска држава, која од почетка жели да стабилизује своје постојање путем доследне политике истребљења православне хришћанске заједнице и Јевреја.” (исто, 391.).

Без политичког и организационог деловања тзв. *чисте католичке акције* није могуће објаснити тако жестоко и дубоко укоренивање фашизма у хрватском народу. Немачки научник Александар Јакир је на примеру анализе рада ове организације у Сплитској дијацизи, на врло транспарентан начин показао њено деловање. *Преко деведесет пет посто становништва које је покривала ова бискупија било је умрежено у разне форме тзв. католичког цивилног организовања и деловања. Јака верска, национална и политичка пропаганда заоденута је у невину форму цивилног организовања. На стотине верских удружења и организација покривало је све слојеве становништва активно га усмеравајући ка одабраним циљевима деловања.* „Ако би се узело у обзир само друштвено активно одрасло становништво, онда се мора закључити да је ту био увршћен безмало цели народ. Старешинство Католичке акције чини виша и нижа јерархија. Иако она има у Риму један средишњи одбор са генералним секретаром, старешина је сам римски папа.” (исто, 393) Верско-конфесионални фанатизам заоденут у национално рухо пустио је дубоко корење, и фанатизовао тзв. обични свет до те мере да се он већ на први миг својих духовних пастира упустио у крвави пир предухитривши у својим изливима злочиначке мржње и војне формације тек формиране НДХ. „Геноцид 1941. не врше људи у униформама, него комшије у својим верским удружењима. Они ће тек касније прелазити у добровољачке усташке јединице.” (исто, 394).

*Усташка идеологија подастрта снажном подршком римокатоличког клера у Хрватској попримила је размере опште прихваћене политике како од стране хрватског народа тако и од стране нижег свештенства. Масовност, и ревност у њеном*

*спровођењу није довођена у питање ни чињеницом да је за реализацију њених циљева требало починити злочине геноцида и етноцида над читавим народима (Срби, Јевреји и Роми). „Независну државу Хрватску прихватила је апсолутна већина хрватског народа и римокатоличко свештенство предвођено надбискупима и бискупима. Надбискуп загребачки Алојзије Степинац поручио је свом подређеном свештенству да се спремно одазове „узвишеном раду око чувања и унапређења Независне државе Хрватске”. Његове инструкције најбоље је објаснио свештеник Мато Могуш из Удбине ријечима како је свештенство до тих дана радило за римокатоличанство молитвеником и крстом а од тада пушком и револвером. Завјет надбискупов је извршавало више од 1000. римокатоличких свештеника на разне начине, од обичних кољача до команданата концентрационих логора. Тако је Римокатоличка црква директно одговорна за оно што се дешавало у хрватској држави. Оптужба добија на значају када се зна да ниједан римокатолички свештеник за све време рата није јавно протестовао против злочина над Србима и Јеврејима.” (В. Ћ. Мишина, 2002.167.)*

*Судбина Срба деведесетих година понавља се. Прво је Туђманов режим извршио потпуну деконституционализацију њиховог уставног положаја. Да би након српске побуне против таквог стања али и страха да му се не понове ранија страдања, српски народ доживео потпуни егзодус и био протеран са својих вековних огњишта. „Српска страна је рутински указивала да се проглашавање новог Устава републике Хрватске у децембру 1990, међу Србима створио страх да би се сада могле поновити патње којима су били подвргнути током усташког режима 1941-1945. Они су се противили формулацији Устава по којој се хрватски Срби лишавају статуса конституционалног народа и сведе на статус мањине, и изразили бригу због екстремне националистичке политике нове владајуће партије - Хрватске Демократске Заједнице (ХДЗ).” (Љ. Деспотовић, Д Гавриловић, 2007,20.) „Срби су чинили 12% популације Хрватске пре две хрватске офанзиве 1995; данас их је само 4,5%, (...) а неки су чак под притиском морали да изаберу хрватску националност.” (А. Труд, 2007, 106.) „Чињенично стање, сви су изгледи, не одговара Европи, јер је она, заједно са Сједињеним Државама, учествовала у геноциду над Србима на разне начине. И то прво помажући Хрвате (не директно као Сједињене Државе) да протерају, само у лето 1995, близу 250 хиљада Срба из Хрватске. То ће етничко чишћење Хрватске за Ричарда Холбрука, види цинизма, „могло схватити блажим обликом етничког чишћења”.” (С. Вуковић, 2007.153.)*

Иако је САД једно време одолевала притисцима Ватикана да се иде са опцијом разбијања СФРЈ, тај притисак је напokon уз посредничку помоћ Трилатералне комисије уродио плодом. Почетком деведесетих смо се нашли пред завршним чином реализације Ватиканске геополитичке игре. *У основи тог плана лежала је идеја разбијања Југославије, и издвајање из ње римокатоличких делова, уз стварање нових државица, и признања унутрашњих Брозових граница као међународних, а као основа за то послужио је концепт-модел синтетичких нација.* „Духовна” припрема ових акција извршена је још осамдесетих година у папским енцикликама „*Laborem Exercens*” и „*Centisimus Anus*”, у којима је у првој поновљена оцена да је највећи противник католичанству, социјализам, а у другој која је такође била намењена источноевропским земљама, истицана потреба државне дерегулације, убрзане приватизације и сви осталих зала дивље и неконтролисане транзиције. „Ватикан је захтевао и нешто више од тога, захтевао је издвајање из Југославије католичких делова, односно разарање земље, у којој је деценијама видео главну препреку својим прозелитским циљевима. Са фанатичном одлучношћу наставио је офанзиву у том правцу, а Трилатерала и САД су све више тонуле у ватиканске воде, пребијајући своју рачуницу у Латинској Америци на рачун Југославије (...) Друга формула полази од тезе да вековна подела на римску и византијску Европу није превазиђена. То значи, наглашавају известиоци, да би се Европа партнерства са Трилатералом завршавала на источним границама Пољске. Пољска би евентуално могла бити примљена за члана; то исто важи за Мађарску, Чехословачку и евентуално за Словенију и Хрватску, али само ако се издвоје из Југославије.” (С. Аврамов, 1998, 111-113) Каснији политички догађаји потврдиће ове намере и планове, уз незнатне измене у политици и динамици пријема нових чланица у Европску Унију. Једно је сасвим сигурно, СФР Југославија више не постоји баш као и Краљевина Југославија. *И једна и друга земља биле су осуђене на уморство, јер су поред осталих унутрашњих проблема и противречности биле препрека за реализацију геополитичких планова Ватикана у намери да до краја освоји и конфесионално припоји простор Западног Балкана и Средње Европе.* У том науму Ватикан није жалио ни времена ни енергије, користећи сва расположива средства укључујући и *разарање држава, стварање нових синтетичких националних идентитета, насилно покрштавање, ратне злочине, геноцид и етноцид,* за остварење својих конфесионалних циљева. Та велика црква-држава, милитантна и безосећајна када је у питању остварење сопствених интереса, чинила је у последња два века оно што је чинила и читав миленијум пре тога. *Модел стварања синтетичких нација био је само једно од многобројних средстава да се на историјској*

позорници Средње Европе и Балкана убрзају процеси верско-конфесионалне доминације Ватикана, али и других геополитичких сила које су удружене или самостално континуирано истрајавале на реализацију својих спољнополитичких приоритета.

Јасно је наравно, да је за реализацију ових геополитичких циљева снага самог Ватикана била недовољна, али је такође јасно да су се на терену реалполитике увек проналазили савезници у лику држава и нација које су биле једнако заинтересоване за остварење наведених циљева. Концепт стварања синтетичких нација, експлициран у овом раду на примеру хрватске нације и Ватикана, на потпуно јасан начин указује и на све друге процесе који су текли паралелно са њим, као што је и данас на жалост актуелан на примеру убрзане идентитетске сепарације како у Црној Гори тако и на простору северне српске покрајине Војводине. Тешко нам је отети се утиску да и они могу да склизну у једну нову трагедију. Наш страх лежи у чињеници да ни једна национална заједница (Срби, Хрвати, Бошњаци, Албанци, Македонци ...) на овим просторима није до краја задовољна тренутним националним положајем, а особито постојећим територијалним решењима. У том погледу расту територијални апетити и разрада могућих геополитичких сценарија за њихово задовољење.

Привиди који се стварају наводним интеграционим процесима и приближавању ЕУ само још више замагљују сурову чињеницу да простор бивше Југославије укључујући и његово шире регионално окружење просто кључа од гомиле нерешених националних питања. Стицај лоших међународних околности могао би поново (било намерно или случајно) да гурне цео регион у једну нову ратну авантуру чије би трагичне последице могле по много чему у својој деструкцији да превазиђу сво ово што смо до сада гледали и преживели. Само необавештени могу наивно да верују да ће нас нека тобожња Западна рационалност спасити од новог крвопролића. *Високи коауторски доприноси Запада нашим досадашњим ратним девастацијама не може се доводити у питање.* Ма колико се манипулисало селективном хашком правдом и срамним са-служењем локалних политичких елита, њихова одговорност остаће неупитна. Чак ни данас када је већем делу објективне академске и међународне политичке јавности потпуно јасно да су претходни покушаји стварања синтетичких нација и њихових држава у великој мери пропали јер се радило о тзв. *неуспешним државама*, које без обилате војне и економске помоћи Запада не би могле да обезбеде елементарни опстанак а камоли да пруже неопходни минимум демократске и економске сигурности својим грађанима, случајеви БИХ, Македоније, Црне Горе и Косова су довољно јасани и поуч-

ни примери. Чак ни данас дакле, атлантистички Запад не одустаје од ове погубне и неуспешне политике. О томе на врло експлицитан начин сведочи и Ф. Фукујама, „Овде би империјалистичко искуство из 1990их из Сомалије, Хаитија, Камбоџе, Босне, Косова и Источног Тимора могло да буде врло поучно. Ни Сједињене Државе ни међународна заједница нису много узнапредовале у стварању самосталних држава у било којој од земаља које су покушале да поново изграде.” (Ф. Фукујама, 2007, 116.) Створили су само нове зоне геополитичке нестабилности, које озбиљно прете да угрозе и онако крхке међудржавне и међунационалне односе у региону. Једино чињеница њиховог непосредног менторског присуства као и политика притисака да се убрзају тзв. процеси помирења ствара привид да је стање добро и да се иде ка трајнијим решењима међунационалних конфликта.

## ЛИТЕРАТУРА

- С. Аврамов (1998) *Трилатерална комисија*, лдиј, Ветерник.
- Х. Џ.Бергвин (2007) *Империја на Јадрану*, Службени гласник, Београд.
- П. Гросман (2006) *Ватикан и Хитлер*, Народна књига, Београд.
- В. Ф. Голдендах, Х-Р. Минов (2003) *Из рата у рат*, Јасен, Никшић.
- С. Вуковић (2007) *Како су нас волели*, Стулос, Нови Сад.
- Б. Вебер, (2005) Садашњост прошлости: етнички колектив између органске солидарности и колективног починиства, *Хабитус* бр. 11-12., Нови Сад
- Р. С. Вистрић (2004) *Хитлер и холокауст*, Александрија прес, Београд.
- Љ. Деспотовић (2003) *Српска политичка модерна*, Стилос, Нови Сад.
- Љ. Деспотовић, Д. Гавриловић (2007) *Рат и мањине*, ЦИДП (ЦХДР), Нови Сад.
- Љ. Деспотовић (2012) *Српска геополитичка парадигма*, Каирос, Сремски Карловци.
- М. Екмечић (2002) *Дијалог прошлости и садашњости*, Службени лист СРЈ, Београд.
- Д. Живојиновић (2007) Ватикан, *Католичка црква и Југословенска власт 1941-1958*, Службени гласник, Београд.
- Д. Живојиновић (1995) Ватикан, *Србија и стварање Југословенске државе 1914-1920*, Службени лист СРЈ, Београд.
- Б. Кризман (1983) *НДХ између Хитлера и Муссолинија*, Дело, Љубљана
- Б. Кризман (1983) *Усташе и Трећи Рајх 1-2*, Дело, Љубљана.
- В. Ђ. Крестић (1999) *Знаменити Срби о Хрватима*, Прометеј, Нови Сад.
- Н. Кон (1996) *Позив на геноцид*, Матица Српска, Нови Сад.
- П. С. Лепосавић (2006) *Римокатоличка теологија и антропологија*, ИГАМ, Београд.



- Д. Живојиновић, Д. Лучић (2000) *Варварство у име Христово 1-2*, Екопрес, Зрењанин.
- М. Оршוליћ (2006) *Злодусима насупрот, религија и националсоцијализам*, ИМИЦ, Сарајево
- Д. Руварац (1997) *Ево шта сте нам криви!*, Светлокомерц, Београд.
- М. Ристовић (2005) *Немачки нови поредак и Југоисточна Европа 1940/41-1944/45*, Службени гласник, Београд.
- А. Лакроа-Риз (2006) *Ватикан, Европа и Рајх, од Првог светског рата до глатног рата*, Службени гласник, Београд.
- М. Аурелио Ривели (1999) *Надбискуп геноцида, Монсињор Степинац, Ватикан и усташка диктатура у Хрватској, 1941-1945.*, Јасен, Никшић.
- М. Аурелио Ривели (2003) *Бог је с нама, црква Пија XII саучесник нацифашизма*, Јасен, Никшић
- М. Станишић (1999) *Експанзионизам Хрвата и растројство Срба*, Службени лист СРЈ, Београд.
- М. Суботић, (2002) *Идентитет и геополитичка стварност Срба*, Институт за политичке студије, Београд
- А. Труд (2007) *Геополитика Србије*, Службени гласник, Београд.
- Т. Т. Тодорова, (2008) *La influrcia del imperio austro/hungaro en la constuccion nacional, albaneza 1896/1908*, Informacion No Disponible, Barcelona
- И. Мужих (2003) *Католичка црква и Степинац*, Маријантисак, Сплит.
- П. Милосављевић (2007) *Идеја југословенства и српска мисао*, Логос, Ваљево.
- В. Ђурић Мишина (2002) *Српска православна црква у Независној држави Хрватској 1941-1945 године*, дијам-м прес, Ветерник.
- В. Цврље (1992) *Ватиканска дипломатија, Кршћанска садашњост*, Загреб
- И. Паска (2000) *Средња Европа: димензије значења, Хабитус бр.2*. Нови Сад
- Ј. Хабермас (2002) *Постнационална констелација*, Откровење, Београд
- Ф. Фукујама (2007) *Грађење државе*, Филип Вишњић, Београд

## Ljubisa M. Despotovic

### SYNTHETIC NATIONS LIKE A MODEL OF A LATE NATIONS' IDENTITY CONSOLIDATION IN FORMER YUGOSLAVIA

#### Resume

A model of synthetic nation creation in the state-law ground of former Yugoslavia will experience its intensification in the very first days of breakdown of SFRY with recognition of former Yugoslav republics' state independency. We will especially endeavour in our work to conceive explanatory model of synthetic nations which isn't theoretically shaped enough. We will also endeavour to explain the example of

Chroatian national identity formation, both diachronic and synchronic dimension and factors of its creation.

Key Words: synthetic nation, confessional domination, Vatican, Geopolitics, identity engineering, Yugoslavia

---

\* Овај рад је примљен 26. септембра 2013. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 05. децембра 2013. године.